

Divna Mrdeža Antonina

POVIJESNO NASLJEĐE I KULTURNI IDENTITET U PRIVATNOJ KORESPONDENCIJI IVANA LUČIĆA TROGIRANINA

dr. sc. Divna Mrdeža Antonina, Sveučilište u Zadru – Odjel za kroatistiku, izvorni znanstveni članak

UDK 930-05 Lučić, I.

U članku se analiziraju stavovi i predodžbe povjesničara Ivana Lučića Trogiranina (1604-1679) o vlastitoj zavičajnoj i kulturnoj/nacionalnoj zajednici izrečeni uzgredno u pismima upućenim iz Rima u zavičaj prijateljima, rodbini i poznanicima. Lučićevu autopredodžbu se promatra s obzirom na tematski i sadržajni aspekt pisama, njihovu prigodnu i društvenu funkciju te imajući u vidu specifičan odnos između konvencionalnosti i faktografičnosti u privatnim pismima – osobina koje se tradicionalno pripisuje epistolografiji kao vrsti.

Ključne riječi: *Ivan Lučić Lucius; korespondencija; povijesno nasljeđe; identitet*

1. Pisma Ivana Lučića u kontekstu ranonovovjekovne epistolografije

Pisma povjesničara Ivana Lučića¹ nisu posve prepoznatljiva u minimalističkom određenju žanra književne poslanice ranoga novog vijeka jer njihova sadržajna i diskurzivna razina šire granice epistolografskoga korpusa.² Ako osnovno komunikacijsko

¹ U bogatoj ponudi čitanja prezimena koje se bilježilo (lat. de Luca, Lucaae, Luxae, Lucis, Luci, Lucius, Lutius; tal. Lucio, Lutio; hrv. Lucij, Lucich) odlučujem se za oblik Lučić, sukladno obliku *Lučich* koji je upotrijebio za hrvatskog povjesničara njegov suvremenik splitski književnik Jerolim Kavanjin (1641-1714). Usp. o tome: Miroslav Kurelac, *Ivan Lučić Lucius, otac hrvatske historiografije*, Školska knjiga, Zagreb, 1994, str. 11.

² Mijene retorike tijekom srednjega vijeka, koje se prosljeđuju i novovjekovlju, odražavaju se i na pomicanja unutar hijerarhijske ljestvice njezinih disciplina. U tom procesu teorija *ars dictamen* zauzima vodeće mjesto potiskivanjem oratorstva koje joj pak ostavlja u nasljeđe svoje temeljne odrednice. Važna sastavnica *ars dictamen* je umijeće pisanja pisama – *ars epistolandi*. Upotrebu *ars dictamen* usmjeravam na ona značenja diktamena koja obuhvaćaju diskurs pisma i strukturu modela pisma. Priručnici ilustrativnih modela pisama podrazumijevaju, primjerice, i brojna crkvena, poslovna i osobna pisma, a ne samo književne epistole u formi

određenje književne poslanice podrazumijeva njezinu usmjerenost i naslovnom primatelju i širem čitatelju, odnosno, ako se može reći da je poslanica pismo otvorena tipa, Lučićeva pisma odstupaju od takva okvira jer pripadaju privatnoj korespondenciji, odnosno zatvorenim pismima koja autor nije namijenio javnosti.³ "Razgovor" u privatnosti pisma upućena pojedincu čiji sadržaj nije namijenjen tiskanju i ne postoje naznake da se u bilo kojem smislu stavlja na znanje i široj publici, specifična je tona. Isto tako zatvorena pisma posjeduju dijelove sadržaja razumljive samo adresatu pa ih se može razlikovati i po stupnju veće slobode i emotivnosti iskaza uvjetovanih povjerenjem koje uživa adresat.

Veća sloboda u izričaju *povijesno iskaznoga subjekta*⁴ privatnih pisama trebala bi unijeti i više jasnoće u razumijevanje određenih područja adresantova interesa koja su sadržaj i znanstvenoga teksta i pisma. Lučić u pismima uzgredno interpretira i činjenice relevantne za pojedine teme njegovih historijskih studija i rasprava.⁵ Pisma mogu poslužiti i za usporedbu odnosa faktografičnosti i konvencionalnosti u otvorenim i zatvorenim pismima.

Isto tako odrednica "književni oblik" podrazumijeva u slučaju književne poslanice, osim usmjerenosti književnom čitateljstvu i nominalnom adresatu, oblikovanje prema načelima antičke retorike – *elocutio* – čiji normativi ciceronske stilizacije zahtijevaju kompoziciju prema temeljnim sastavnicama: *salutatio, captatio benevolentiae, narratio, petitio, conclusio*.⁶ Lučićeva su pisma oblikovana prema retoričkim načelima humanističke poslanice i prema maksimalističkom određenju žanra poslanice unatoč privatnosti sadržaja i tona, a naknadnim su publiciranjem našla potrebnu publiku i izvršila istu funkciju kao i poslanice tematski značajne za zajednicu⁷ i namijenjene objavljivanju. Glavnina retoričkih dijelova uglavnom je zastupljena, kao nešto što se samorazumijeva, ali se na njima ne inzistira. Retorički kompozicijski shematizam nije presudno važan kao možebitan argument za eventualno izdvajanje Lučićeve korespondencije iz epistolarnoga korpusa pripadajućeg mu vremena jer oslobađanje od

stiha. Usp. o tome: Herbert W. Hildebrandt, "Some Influences of Greek and Roman Rhetoric on Early Letter Writing", *The Journal of Business Communication*, 25, 3, ljeto 1988, str. 1-27., ovdje str. 8.

³ Objavljivanje Lučićevih pisama otpočelo je dva stoljeća nakon njegove smrti, u drugoj polovici XIX. stoljeća. Objavljena su u nekoliko navrata: tri je objavio na talijanskom izvorniku Ivan Kukuljević Sakcinski, "Izborna pisma Ivana Lucija", *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, 4, 1857., str. 126-135. Iz zbirke od 140 pisama, poslanih prijatelju Valeriju Ponteu, zadarskom arhidakonu, Bare Poparić je objavio 104 pisma, u cijelosti ili u odlomcima. Bare Poparić, *Pisma Ivana Lucića Trogirana*, Starine JAZU, knjiga XXXI, JAZU, Zagreb, 1905., i knjiga XXXII, Zagreb, 1907. Iz Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru objavio je Ivo Kasandrić "Četrnaest pisama Ivana Lucića", *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 27-28, 1981., urednici Vjekoslav Maštrović, Mate Suić, Ivo Vinski, str. 441-455.

⁴ Prema Kate Hamburger, *Logika književnosti*, prev. S. Grubačić, Nolit, Beograd, 1976.

⁵ Lučićev je interes prvenstveno povjesničarski, ali bavio se i geografijom, arheologijom, zanimao se arhitekturom, matematikom, fizikom i astronomijom, spomenicima antičke i starokršćanske kulture. Usp. o tome: Žarko Dadić, "Znanstvene informacije u srednjoj Dalmaciji u 17. stoljeću i uloga Ivana Lučića" u: *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, sv. 1, poglavlje 4.8, Liber, Zagreb, 1982., str. 205-209.

⁶ Usp. o tome: Herbert W. Hildebrandt, *n. dj.*, str. 9-27.

⁷ Klasifikaciju poslanice vidjeti u radu Dunje Fališevac, "Renesansna poslanica kao prostor poetičko-estetičkih iskaza", *Colloquia Marvliana*, XVII, Split, 2008., str. 7-25.

normativnosti i formulaičnosti ili modificiranje sastavnica načela *elocutio* nije neuobičajeno i u drugih epistolarnih pisaca ranoga novog vijeka.⁸

Lučićevu korespondenciju valjalo bi, stoga, promatrati kao dio korpusa poslanica pisanih prozom koju čine privatna pisma humanista i ranonovovjekovnih uglednika sa sadržajem značajnim za širu zajednicu. Toj podskupini pripadaju pisma koja je njihov autor namijenio tisku, poput poslanica humanista Antuna Vrančića.⁹ U istu skupinu poslanica mogu se uvrstiti i pisma drugih povijesnih uglednika, poput Ivana Viteza, koja je objavio Pavao Ivanić, ili pak pisma Andrije Jamometića, Nikole Modruškoga, Frana Trankvila Andreisa, kao i njima slična privatna pisma – zbog sličnoga sadržaja – koja autor nije nužno namijenio ni tisku ni širem čitateljskom krugu.¹⁰

Lučićeva su pisma većim dijelom okrenuta znanstvenim i kulturnim temama, što je plod raznovrsna interesa njihova autora (povjesničara i erudita XVII. stoljeća). Stoga upotpunjuju biografiju pošilatelja¹¹ s jedne strane, i pobuđuju interes za društvena događanja, za ljude iz javnoga života i prilike u kojima je adresant živio, odnosno otkrivaju pogled na društvene realije kroz autorovu interpretaciju, s druge strane. Podrobnim izvješćima iz Rima¹² prijateljima je približavao svoje viđenje svjetskih događanja iz te metropole pa su mu pisma i kulturna i znanstvena kronika vremena, a ona kulturno-povijesnoga sadržaja svojevrсна su varijanta minimalističkih stručnih priloga i vijesti iz kulture. Prikadna su profilima stručnih, odnosno znanstvenih časopisa koji se pojavljuju u Europi u njegovu stoljeću. No nisu primjer klasične znanstvene ili stručne epistolografije u kojoj je oblik poslanice samo puka forma znanstvenoga teksta sa zaokruženom temom rasprave, analitičkom procedurom i spoznajnim rezultatima. U pismima je opisivao i sve važnije događaje, opširno prikazivao arhitektonska zdanja u Rimu, gradnju ili dogradnju palača i crkava, slao vijesti i priloge iz istraživanja arheologije i geografije.¹³ Potreba da sunarodnjake u domovini

⁸ No kako je u ovom istraživanju partikularna problematika žanra od sporednoga značenja, osvrtaćemo se na osobine žanra u onolikoj mjeri koliko se doimlju važnima za razumijevanje problematike identiteta.

⁹ Podatak iz Vrančićeve korespondencije s bratom Mihovилоm – o pismima koja su “vrijedna objavljivanja” – potvrđuje da je njihov sadržaj za humanista Vrančića imao društveno značenje i književnu vrijednost usporedivu s uobičajenim tipom objavljenih književnih poslanica u ranom novom vijeku.

¹⁰ Književna povijest podjednako tretira poodavno javnosti poznate poslanice, objavljene u svojstvu svojevršnih otvorenih pisama ili pak minijaturnih književnih vrsta, kao i novoobjavljene poslanice, premda ove posljednje nisu bile poznate širem čitateljstvu u vrijeme kad su nastale.

¹¹ “Poslanica kao književni žanr po svojim je specifičnim uvjetima komunikacije s jedne strane obilježena autobiografičnošću, a s druge zbog svoje apelativnosti (obraćanje sugovorniku) i racionalističke utemeljenosti (dijalog s nekim) pruža prostor za iskazivanje stavova, mišljenja i koncepcija o životu, društvu, umjetnosti i književnosti.” D. Fališevac, *n. dj.* (7), str. 7.

¹² Lučić je otputovao u Rim 1654. godine, gdje se trajno nastanio od 1655. i više se nije vraćao u domovinu. U Rimu je umro i pokopan 1679. godine.

¹³ Podrobnosti Lučićevih interesa iskazanih u pismima nabraja M. Kurelac: “Kao naročito zanimljiva tema Lučićevih pisama i njemu sigurno najbliža bili su izvještaji o životu i djelatnosti znanstvenika u Rimu, o održanim predavanjima, polemikama, raznim skupovima, ali i o društvenom životu, o koncertima, raznim javnim svečanostima, vatrometima, natjecanjima, karnevalu i maskarama koje je redovito gledao i pritom, pokazujući smisao za humor, komentirao maske. Lučić je također opisivao vlastita astronomska promatranja

zdušno izvješćuje o novostima u skladu je sa znanstveno-popularnom akcijom kojoj je i sam bio sukreatorom: osnivač je i suradnik *Giornalle de' letterati*, prvoga talijanskog književnog časopisa, pokrenutog u Rimu 1668. godine.¹⁴

2. Lučićeva pisma kao izvor za poimanje identiteta

Lučićeva pisma obiluju sadržajnim materijalom značajnim za poimanje identiteta zajednice u ranom novom vijeku stoga što je pisao brojnim suvremeniciima relevantna društvena statusa, redom uglednim sunarodnjacima: rođacima Divnić u Šibenik, prijatelju Valeriju Ponteu u Zadar, potom Šimunu Ljubavcu, Franji de Dominisu, Stjepanu Gradiću, banu Petru Zrinjskom i drugima. Iz tona pisama je evidentno da brojne stavove dijeli s korespondentima pa su pisma posredan pokazatelj mišljenja pripadnika vodećih kulturnih krugova istočne Jadranske obale.

2.1.

U pismima iz Rima Lučić je molio sunarodnjake da mu prikupe za istraživanja potrebnu historijsku dokumentaciju iz domovine, razglabao je o istraživačkom radu, o znanstvenim, ponajviše o povijesnim pitanjima. Također je komentirao i poglede javnosti na društveno-političke teme, kao i reakcije na *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, njegovo najveće znanstveno djelo. Brinuo ga je politički odjek spoznajnih rezultata objavljenih istraživanja, primjerice onih koja se dodiruju aktualnih tema, kao što je međunarodni politički problem suvereniteta nad Jadranskim morem.¹⁵ Naime, to što je djelo dobilo cenzorsku dopusnicu,¹⁶ nije dovoljno umirivalo autora pa je s prijateljem Valerijem Ponteu razmjenjivao dojmove o recepciji *De Regno Dalmatiae et Croatiae*:

“Glede mojega djela vaše je gospodstvo dobro opazilo, da ja prikazujem pomorsko gospodstvo Mlečana (ako se ne varam) temeljitije i bistrije, nego li su to doslije drugi učinili; a što se tiče zadarske podsade i splitskih kronika, premda imade tu gdješto protivno prejasnoj Republici, ipak mi se čini, kada se prispodobi ono malo nepovoljno

dalekzorom kod kuće iz lode. Opisivao je često i razne fizikalne pokuse koje su izvodili njegovi prijatelji u ljetnikovcima u okolici Rima, te zajedničke izlete u kočiji ‘na dva kotača’ koja je tada bila u modi.” Miroslav Kurelac, *n. dj.* (1), str. 28.

¹⁴ O Lučićevoj znanstvenoj djelatnosti i angažiranosti oko časopisa te Academie degli Arcadi i Akademije za fiziku i matematiku usp.: Miroslav Kurelac, “Stjepan Gradić i rimski znanstveni krug XVII. stoljeća”, *Zbornik radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću*, Zagreb, 1985., str. 17-33.

¹⁵ Rasprave o gospodarenju nad morem razvile su se upravo u XVII. stoljeću. Izazvao ih je svojim djelom *O slobodnom moru* Hugo de Groote, na što su se javile brojne reakcije o dokazivanju prava nad morima, naročito poslije Engleza J. Seldena s djelom *O zatvorenom moru*. Europske su pomorske zemlje tražile gospodarska prava nad morima u okruženju, a sukladno tome Mlečani su dokazivali suverenitet nad Jadranskim morem te su se raspravama na odnosnu temu javili brojni autori (primjerice, Angeli Mathiaci, Cirillo Michele, Giulio Pace – Julius Pacius, Paolo Sarpi...).

¹⁶ Cenzorsku dopusnicu Venecije nije bilo jednostavno dobiti. Tako je nije dobio rukopis *Statut grada Trogira* pa je Lučić nastojao svoju nakanu tiskanja ostvariti u budućnosti, ostavivši za to i novac i zadužbinu zemljacima da djelo tiskaju ukoliko njemu za života ne uspije.

da se s tim više ističe toliko drugoga povoljna. Što se pak tiče slobodnost dalmatinskih gradova, nisam mogao propustiti, da ih ne spomenem i naglasim svuda, gdje mi se je pružila prilika, da mi se ne bi predbacilo, da sam slab historičar i loš otadžbenik; i jer sam bio čuo da je i u Mlecima netko bio nešto promrmljao glede moga djela, zamolio sam gospodina upravitelja Detrika, neka upita preuzvišenoga Sagreda, što on kaže, i odvrati mi, da on dobro govori o djelu, a meni je dosta, da ne govori zlo.”¹⁷

Razumljiva je povjesničareva zabrinutost za znanstveni dignitet djela, ali osim brige za prihvatanje povijesne vjerodostojnosti historiografskoga djela *De Regno* u znanstvenim krugovima, evidentno je da znanstvenik više brine zbog recepcije djela u političkim krugovima Mletačke Republike, čija je preosjetljivost na zakonitost tzv. povijesnih prava Republike očigledno postojala, kako se također može razabrati iz pisama dvojice prijatelja. Potvrđuju to i dvojbe i procjene oko toga jesu li i koliko mogle zasmetati “zadarske podsade i splitske kronike”¹⁸ u kojima se ne govori dobro o Mlečanima.

Brinu ga i reakcije sunarodnjaka u Dalmaciji što se primjećuje u obazrivu odnosu prema domaćoj osjetljivosti na “slobodnost dalmatinskih gradova”. Fraza “slab historičar i loš otadžbenik” govori o bojazni autora za recepciju djela u domovini, odnosno otvara prostor pitanju zrcale li ti i slični konstrukti problem eventualne autocenzure u historičara XVII. stoljeća. Naime, umirujuće djelovanje koje na Lučića ima obavijest mletačkoga “gospodina upravitelja Detrika” o pohvalama “preuzvišenoga Sagreda” Lučićevoj povijesti, potvrđuje upravo potrebu pažljivoga biranja načina na koji će podastrijeti povijesne fakte, da se ne iznevjere znanstvena očekivanja te da se djelu ne priskrbe neželjeni problemi kakve je Lučić osobno već imao s Mlečanima.

Interes za Lučićevu historiografsku sliku Dalmacije morao je biti doista velik i na široj razini, a ne samo među pripadnicima mletačke vlasti i među kolegama povjesničarima. Na to upućuju i dvije stvorene legende koje su već za života obavile autora: prva kaže da su mletački cenzori korigirali *De Regno*, a on je poslije morao prihvatiti gotovu stvar jer nije bilo načina da se obrati javnosti i pobije ispravke. Na konstruiranom podatku izgrađena je romantičarska nacionalna predodžba o prevarenom Lučiću kao velikom protivniku Mlečana, koji nije mogao kroz četiri godine nadgledati put objelodanjivanja svoga najvažnijeg historiografskog djela. Primjerice, u komentaru Bare Poparića, napisana u funkciji popratnoga predgovora uz izdanje Lučićevih pisama, pokušava se odgovoriti zbog čega je djelo “osam mjeseci ležalo u Mlecima nemarnošću zastupnika tvrtke Blaeu”. Na pitanje: “Je li mogao zaostati tako važan rukopis toliko vremena iz puke nemarnosti zastupnika tvrtke? Je li sveznajućoj republici moglo ostati nepoznato djelo ‘sumnjivoga’ jednoga podanika sv. Marka, i ako je boravio u Rimu? [...]”, Poparić odgovara:

¹⁷ Iz pisma br. 65, objavljena u: B. Poparić, *n. dj.*, knj. 32, (3), str. 88. Cit. prema Poparićevu prijevodu.

¹⁸ Kroniku anonimnog autora *Obsidio Iadriensis* objavio je Ivan Lučić sa svojim djelom *De Regno Dalmatiae et Cratae* 1666. godine.

“za onih naime osam mjeseci, što je rukopis ležao u Mlecima, Republika, koja se pred ničim nije zgražala, ako je to zahtijevao njezin državni interes, koja se najvjernije uvijek držala Machiavellijeva načela ‘svrha opravdava sredstva’, i koja je dobro znala, kolik upliv i koliku moć imade žuto zlato sv. Marka na ljude, našla je način, kako da dobije u ruke Lučićev rukopis, i ona ga je imala za punih osam mjeseci, toliko naime, koliko je trebalo da ga vješta ruka udesi onako, kako je željela.”¹⁹

Međutim otkrićem Lučićeva autografa *De Regno Dalmatiae et Croatiae* u Vatikanskoj apostolskoj biblioteci²⁰ dokazana je istovjetnost tiska i autografa u spornim dijelovima teksta, što je konstruktivističkom iluzionizmu u interpretacijama Lučićevih stavova oduzelo uporište.²¹

Druga se legenda splela oko mletačkih razloga za utamničenje Lučića za njegova života u Trogiru, zbog kojih ga je, kako se držalo, napustio zauvijek. Nekoliko verzija o razlozima Lučićeva sukoba s Mlečanima proširilo se Dalmacijom još za autorova života. Sažeto ih donosi Miroslav Kurelac u spomenutoj knjizi. Prvonastaloj verziji – onoj koju su opisali putopisci Jacob Spon i George Wheler u knjizi *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant, fait aux années 1675 et 1676...*²² – pripisuje vjerodostojnost: “Oni su u Trogiru čuli od Lučićevih sugrađana da je mletački general nasilno zaposjeo Lučićevu kuću i, želeći biti u njoj sam, izbacio Lučićeve stvari. Nakon tog incidenta, pišu putopisci, Lučić je napustio zemlju i nije se više vratio u rodni grad.”²³

Pregled inventara uglednih Zadrana pruža podatke o znatnom broju primjeraka knjige *De Regno* u kućnim bibliotekama, što nam ukazuje i na znatan interes za prošlost Dalmacije u njezinim intelektualnim krugovima. A pogledi na isti predmet očito nisu bili slični u jezgri Serenissime i u intelektualnim krugovima u Dalmaciji, inače bi autorova zabrinutost za recepciju djela među sunarodnjacima u Dalmaciji bila izjednačena sa zabrinutošću zbog njegova prihvata kod mletačkih vlasti. Ideoloških se čitanja autor, čini se, pribijavao i kod kuće, a domoljublje sunarodnjaka nije želio povrijediti niti ugroziti vlastiti status domoljuba.

I Lučićevo izbjegavanje mecenatstva, koje bi ga riješilo brige oko tiskanja djela,²⁴ potiče na upit o povjesničarevu razumijevanju osjetljivosti predmeta istraživanja i na potrebu za očuvanjem neovisnih pogleda na problematiku povijesnih slojeva identiteta Dalmacije usprkos tome što je pokroviteljstvo bilo rasprostranjena pojava. Naime, poznato je i da je odbio napisati prigodnu raspravu o mogućnosti da se Venecija koristi kraljevskom titulom Dalmacije ako izgubi Kandiju, što je od njega zatraženo, a umjesto prigodnoga djelca započeo je pisati ambiciozno historiografsko djelo *De Regno*, kojim će odgovoriti i na to pitanje. Zanimljivo je da je upravo Lučić upozorio da se Venecija može

¹⁹ B. Poparić, *n. dj.*, knj. 31, str. 16-18.

²⁰ Autograf je sačuvan “u tri kodeksa uvezana u pergamentu pod signaturom Ms. Vaticani Latini 6958, 6959, 6960”. Miroslav Kurelac, *n. dj.* (1), str. 66.

²¹ Usp. o tome: Miroslav Kurelac, *n. dj.* (1), str. 66. i d.

²² Knjiga je tiskana u Lyonu 1678.

²³ Miroslav Kurelac, *n. dj.* (1) str. 18.

²⁴ Usp. o tome Miroslav Kurelac, *n. dj.* (1), str. 24.

služiti kraljevskim naslovom Dalmacije ukoliko izgubi otok Kretu, ali je ipak odbio napisati predloženu mu povijesnu raspravu o tome. Dapače, kad je otpočeo s pisanjem *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, "nastojao [je] da za njegov znanstveni rad nitko ne dozna".²⁵ Unatoč tome što je kraljevska povijest Dalmacije politički bila korisna Mlečanima, Lučićevi strahovi za recepciju njegova djela među mletačkim dužnosnicima jasno ukazuju i na mogućnost da historiografov rad nije bio na liniji poželjnoj venecijanskim geopolitičkim pretenzijama. Čini se da je kompleksnost odnosa nekada slobodnih kraljevskih gradova Dalmacije i mletačkih vlasti posjedovala i određeni sloj problematičnih značenja u svom podtekstu.

Ista osjetljivost za znanstvene istine i činjenice o povijesnom identitetu domovinskoga prostora prisutna je u pismu rođaku Danijelu Divniću u komentaru historijskoga prikaza Kandijškoga rata iz pera Girolama Brusonija u knjizi *Historia dell'ultima guerra tra' Veneziani e Turchi...*, tiskanoj u Veneciji 1673. Naglašava da je pronašao:

"(...) kako pogreške o pojedinim imenima i mjestima u Dalmaciji, isto tako činjenice iznijete drukčije od onih koje svi poznajemo, a koje su pronađene u Provinciji. Međutim, propustio sam pobrinuti se za to ili pribilježiti koju."²⁶

U tom pismu Lučić kritizira i neupućenost nekih Venecijanaca u važnost njegovih znanstvenih otkrića i upozorava na zbunjenost koju je izazvao dokazima da je Dalmacija bila kraljevstvo,²⁷ a slično su prošli, kako napominje, i doprinosi u istoj stvari Šimuna Ljubavca i Franje Divnića. Također se trudi upozoriti Divnića na potrebu provjere podataka u raspravi koju je namjeravao dodati svojoj *Historiji*:

"(...) da se ne bi pojavile kontradikcije, kao što bi se mogle pojaviti ako se tiska ono g. Ljubavca. Meni je odgovorio da je nakanio dodati ga na koncu Historije, ne zato da se izazove smetenost stavom da je Dalmacija bila kraljevstvo, nego da bi se zbunili oni koji su u Veneciji ismijavali raspravu, držeći je izmišljenom, i koji, vjerujem, nisu čitali moje djelo jer ne znaju latinski (...)." ²⁸

Autorova osjetljivost u citiranim redcima nadilazi osoban stav o indolentnu tretmanu važnih povijesnih dokaza i ukazuje na percepciju otežana probijanja historiografskih istraživanja iz pera dalmatinskih historičara među Mlečanima. U pismu

²⁵ M. Kurelac, *n. dj.* (1), str. 15.

²⁶ Moj prijevod iz drugoga pisma "Al Sigr. Daniel Difnico" s talijanskoga izvornika koji je objavio Ivan Kukuljević Sakcinski, *n. dj.*, str. 126-135, ovdje str. 129-130.

²⁷ U povijesti se drži iznimno važnim Lučićev kartografski rad: karta *Illyricum hodiernum* objavljena uz treće izdanje *De Regno Dalmatiae et Croatiae* i uz posebno izdanje za *Atlas* Johanesa Blaeua, u kojem se nalazi posveta banu Petru Zrinskom. *Illyricum hodiernum* je od posebna značenja i za poimanje identiteta u ranom novom vijeku, posebice zbog isticanja kraljevskih oznaka na grbovima hrvatskih regija koje su državno-politički pripadale krunama Turske, Austrije i Venecije. Krunama ukrašeni grbovi upućivali su na status kraljevstva Hrvatske, Slavonije, Bosne i Dalmacije. Pojavljivanje takve karte u atlasu nova je predodžba nacionalnoga prostora jugoistočne Europe, jer su u starijim izdanjima *Atlasa* na teritoriju spomenutih regija stajali grbovi Turske, Austrije i Venecije. Usp. o tome Miroslav Kurelac, *n. dj.*, str. 25.

²⁸ "Al Sigr. Daniel Difnico", u: Ivan Kukuljević Sakcinski, *n. dj.*, str. 126-135, ovdje str. 129-130.

su, naime, uz adresanta spomenuti i Ljubavac i Divnić. Stručne se kritike očigledno nije pribojavao nego politikantske.

2.2.

Lučić se dotiče i raspoloženja Dalmatinaca prema venecijanskim vlastima. Primjerice, iz pisma prijatelju arhidakonu Valeriju Ponteu, Zadrninu, ili pak Danijelu Divniću, Šibenčaninu, bratu povjesničara Franje Divnića, moguće je naslutiti da domicilno stanovništvo Dalmacije nije doživljavalo život u Mletačkoj Republici posve blagodatnim kako bi se to dalo zaključiti, primjerice, prema čitanju otvorenih pisma, a poglavito dedikacijskih poslanica u književnim djelima. U pismu br. 13 naslućuje se aluzija koja bi se mogla vezivati uz mišljenje adresanta o političkim slobodama Zadrana. Kaže da se razgovori njegovih građana ograničavaju na teme koje im dozvoljavaju "le catene ed il malcontento" (= okovi i nezadovoljstvo). Povjesničar Miroslav Kurelac, dobar poznavatelj Lučića, tumači spomenute rečenice u kontekstu povijesnog odnosa Zadrana (njihovih pobuna) prema Mlečanima.²⁹ Imao je u vidu i Lučićevo iskustvo s mletačkom vlašću, odnosno stvaran sukob o kojemu govore njegovi suvremenici: Francuz Spon (pismo br. 102) i M. Bell (uvod izdanju Lučićeva djela, III. tom *Schwandtnеровih Scriptores rerum hungaricum*), a poslije i Kreljanović-Albinoni,³⁰ na što se i noviji povjesničari često pozivaju.

Stav o društveno-političkoj situaciji Dalmacije otvoreno izražavaju stihovi Danijela Divnića, pripadnika obitelji Lučićevih rođaka Divnića: "Turčin nam, jao, ugrabi polja, a strani narod prava / ostaje jedino vjera, ostalo vidiš da je razgrabljeno",³¹ dok Lučić u pismima izražava diskretno naznake nezadovoljstva položajem Dalmacije. Primjerice, da o upravljačima dalmatinskih gradova nije imao dobro mišljenje, svjedoči i njegov odnos prema ženidbenim vezama s Mlečanima.

Lučić se opirao udaji pranećakinje Marijete, kojoj je bio skrbnik, za sina mletačkoga kolunela Teodosija. Marijeta je posljednji izdanak splitske patricijske obitelji Papalić, a ujak ju je poslije prisilna raskida zaruka s Teodosijevim sinom udao za pripadnika dalmatinskoga plemstva: zadarsko-šibenskoga vlastelina Francesca Soppe, sina svoga dobrog prijatelja. U pismu Ponteu, br. 58, opravdava svoj čin i time što ni Marijin otac

²⁹ Taj podroban prikaz mletačkoga zaposjedanja Zadra g. 1345/46. emotivno je intoniran, i izrazito protumletačkoga stava: "Grad Zadar, za koji se kaže da je bio prvi među gradovima pokrajine Dalmacije, Mlečani odluču zbrisati s lica zemlje, a stanovnike nemilo i okrutno raspršiti. Nisu mu predbacivali nikakvo zlodjelo, nego su vjerovali riječima klevetnika te mu nisu dopuštali da se ponosi darom Carstva tom gradu. Iako u njemu nisu nalazili nikakve spletke niti traga kakvom poroku, napali su ga kao što nemilosrdan grabi janje. Koliko li su nevinih otrgli iz krila roditelja i, da bi ostvarili svoj naum, otjerali ih da širom svijeta žive u bijedi." "Opsada Zadra", Prolog, prema prijevodu V. Gortana, u: *Hrvatski latinisti I*, ur. V. Gortan i V. Vratović, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 2, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 84.

³⁰ Ivan Kreljanović-Albinoni, *Memorie per la storia della Dalmazia*, Vol. II, str. 233.

³¹ To su jedino poznati stihovi Danijela Divnića objavljeni u povijesti grada Šibenika Dinka Zavorovića pod naslovom *Trattato sopra le cose di Sebenico* iz 1597. Inače, Danijel Divnić, umro 1598, istoimeni je predak Lučićeva epistolografskog sugovornika i njegov rođak po majci.

nikada nije htio primiti ni naslova ni službe Republike *zato da ne bi bio podanikom onima koji mu se ne dopadaju, zbog onih razloga koje možete zamisliti i da ih ne spominjem*³².

Suzdržanost i oprez u odnosima s Mlečanima podsjećaju na slično izražene stavove Antuna Vrančića o njima, izrečene u pismima članovima obitelji. Premda je proteklo stoljeće od Vrančićevih iskaza o Mlečanima i zabrana brakova između njegovih nećakinja i mletačkih plemića, i u Lučićevim pismima pronalazimo slične stavove o takvim ženidbenim vezama i iste zabrane. Čime je zapravo bila motivirana nesklonost prema brakovima dalmatinskih plemićkih kćeri s Mlečanima, ne znamo sa sigurnošću. Nije isključeno da su u pitanju, osim možebitna ponosa plemenitaša slobodnih kraljevskih gradova, i prava ženskog nasljeđivanja, odnosno problemi koji bi mogli iskrsnuti ulaskom stranca, vlastodršca, u obiteljski posjed.

U Vrančićevim je pismima predodžba Mlečana istaknuta uzgredno, kao formulaičan dio općepoznatoga stava (stereotipa), a uz prigode u kojima je izrečeno osobno mišljenje o Mlečanima, ne stoji tumačenje okolnosti nastanka mišljenja niti se nalaze pobliža objašnjenja o eventualnom osobnom iskustvu kao izvoru stavova.

U Lučićevim pismima, pak, dobivamo djelić autorovih osobnih pogleda na stvarne društvene prilike i konkretne situacije, odnosno pošiljatelj pisma razlaže primatelju očigledno postojeće oprečne političke svjetonazore establišmenta Serenissime i elitnih krugova u Dalmaciji. Krug Lučićevih prijatelja i rođaka pripadao je dalmatinskom plemstvu koje je, čini se, i ranije dijelilo emocije slične onima kakve povjesničar izražava u prepisci, barem se tako može zaključiti prema Vrančićevim pismima. Prema komentarima o upravljačima Dalmacije među članovima nekoliko dalmatinskih plemićkih obitelji, može se zaključiti da su identitet vlastite zajednice, poglavito njezino povijesno nasljeđe kao dio identiteta, doživljavali drukčijim od zajednice koja je imala političku vlast nad njima.

3. Zaključak

Govor o istim temama u dvama različitim iskazima – u zatvorenom, privatnom pismu, s jedne strane, i u stručnim komentarima u neutralnom diskursu znanstvenika, s druge strane – otvara prostor za razmatranje diskurzivne distinkcije (privatnog i javnog govora) o društvenim temama u ranom novom vijeku. Naime, pisma Ivana Lučića posjeduju otvoreniji i emotivniji iskaz o pitanjima povijesnih političkih prilika, o međusobnim odnosima kolektiviteta unutar multietničkih državnih zajednica ili, s tim u vezi, o predodžbi vlastite zajednice i predodžbi drugih. Razumljivo, riječ je o tekstovima koji nose oznaku privatnosti, a nisu upućeni širem čitateljstvu, dok se u tekstovima namijenjenima javnosti (historiografskim djelima) iskaz mijenja u neutralan ton lišen subjektivnih stavova i emotivna angažmana autora jer je znanstveni pristup u

³² Moj prijevod, prema: Bare Poparić, *n. dj.*, knj. 31, str. 83.

Lučićevu radu podrazumijevao priklanjanje “bolandističkoj” metodologiji.³³ Stav o metodologiji historiografskoga rada saznajemo isto tako iz pisma prijatelju:

“Započeo sam pisati djelo koje će mi zadati više truda nego što sam to zamišljao u početku. Usporedio sam ‘Povijest kraljeva Dalmacije’, tiskanu na talijanskom u djelu *Regno degli Slavi* (autora M. Orbinija, op. m.), s rukopisom na slavenskom i s prijevodom na latinski od Marka Marulića, s kojima s Vašim dopuštenjem, nakon toliko truda, neću se poslužiti ni u čemu.”³⁴

Može se pretpostaviti da bi Lučić neutralizirao vlastiti iskaz i u korespondenciji da je pisma predvidio za objavljivanje. Doduše, u njegovim je iskazima i podosta opreza, općenitih formulacija u kojima podsjeća adresata da već ionako zna što želi reći, što je vjerojatno povezano s njegovim sumnjama u mletačku kontrolu korespondencije, o kojoj i govori u pismima: “budući da sumnjam da moja pisma mogu biti presretana, zadužit ću gospodina nadžupnika Simeona Gaudencia koji će pouzdanije uspjeti osigurati dostavu”³⁵. Zbog čega je mogao biti sumnjiv mletačkim vlastima, ne spominje, ali iz formulacija i tona pisama razvidno je da je njegova sumnja nailazila na odobravanje Valerija Pontea.

Literatura

- Gortan, Veljko – Vratović, Vladimir (ur.), “Opsada Zadra” u: *Hrvatski latinisti I*, knj. 2, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 84–105.
- Dadić, Žarko, “Znanstvene informacije u srednjoj Dalmaciji u 17. stoljeću i uloga Ivana Lučića” u: *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, sv. 1-2, Liber, Zagreb, 1982., str. 205–209.
- Fališevac, Dunja, “Renesansna poslanica kao prostor poetičko-estetičkih iskaza”, *Colloquia Marvliana*, XVII, Split, 2008., str. 7–25.
- Hamburger, Kate, *Logika književnosti*, prev. S. Grubačić, Nolit, Beograd, 1976.
- Hildebrandt W., Herbert “Some Influences of Greek and Roman Rhetoric on Early Letter Writing”, *The Journal of Business Communication*, 25, 3, 1988., str. 1–27.
- Kasandrić, Ivo, “Četrnaest pisama Ivana Lucića”, *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 27-28, 1981., str. 441–455.
- Kreljanović-Albinoni, Ivan, *Memorie per la storia della Dalmazia*, Vol. II, Zadar, Anton-Luigi Battara, 1809.

³³ Lučić pristupa povijesti u skladu sa zahtjevima suvremene historiografije: respektira pouzdane historijske izvore u svrhu vjerodostojnosti i objektivnosti. Suvremena historiografija ocjenjuje da “Lučićeva djela idu ukorak s djelima bolandista, što dolazi do izražaja već u njegovom prvom tiskanom djelu *Vita B. Ioanis ...* (...) Kritički pristup izvorima osnova je metode koju su primijenili u prvoj polovici XVII. stoljeća J. Bolland i njegovi suradnici.” Miroslav Kurelac, *n. dj.*, str. 125.

³⁴ Pismo br. 4 Ivana Lučića Valeriju Ponteu, Trogir, 3. studenoga 1651, pr. Bare Poparić, *n. dj.*, knj. 31, str. 27.

³⁵ “Roma, li 22 Agosto 1665.” Prijevod autorice iz pisma br. 41, prir. Bare Poparić, *n. dj.*, knj. 31, str. 62.

- Kukuljević Sakcinski, Ivan, "Izvorna pisma Ivana Lucija", *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, 4, 1857., str. 126–135.
- Kurelac, Miroslav, *Ivan Lučić Lucius, otac hrvatske historiografije*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
- Kurelac, Miroslav, "Stjepan Gradić i rimski znanstveni krug XVII. stoljeća", *Zbornik radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću*, ur. Žarko Dadić, Hrvatsko prirodoslovno društvo, Zagreb, 1985., str. 17–33.
- Poparić, Bare, *Pisma Ivana Lučića Trogiranina*, Starine JAZU, knjiga XXXI, JAZU, Zagreb, 1905.
- Poparić, Bare, *Pisma Ivana Lučića Trogiranina*, Starine JAZU, knjiga XXXII, JAZU, Zagreb, 1907.

SUMMARY

Divna Mrdeža Antonina

HISTORICAL HERITAGE AND CULTURAL IDENTITY IN THE PRIVATE CORRESPONDENCE OF IVAN LUČIĆ TROGIRANIN

The paper analyzes the attitudes and perceptions of historian Ivan Lučić Trogiranin (1604-1679) on his own native and cultural / ethnic community expressed in his letters sent from Rome to the homeland to his friends, relatives and acquaintances. His auto-perception has been observed with regard to content and thematic aspect of the letters, their occasional and social function, and bearing in mind the specific relationship between the conventions and the factual state in his private letters - qualities that are traditionally attributed to epistolography, as a type of writing.

Keywords: *Ivan Lučić Lucius; correspondence; historical heritage; identity*

